

Keşikçidağda elmi-arxeoloji tədqiqatlar yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidmətinin dəstəyi ilə həyata keçirilən “Keşikçidağda elmi –arxeoloji qazıntılar və yay məktəbi “adlı lahiyə çərçivəsində arxeoloji tədqiqatlar yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. “Keşikçidağ” Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun (Keşikçidağ DTMQ) ərazisinə daxil Sarıyoxuş dərəsindəki 1 və 2 saylı daş örtüklü kurqanlarda AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, arxeoloq Pərviz Qasimovun rəhbərliyi altında arxeoloji tədqiqatlar aparılmışdır.

Sarıyoxuş dərəsindəki bu kurqanlar Keşikçidağ DTMQ-nun ərazisində 2020-ci ilin dekabrın sonundan 2021-ci ilin fevral ayına qədər aparılmış arxeoloji xilasmə işləri və arxeoloji kəşfiyyat müddətində qeydə alınmış, GPS koordinatları götürülmüşdür. Kurqanlar Candar gölüne yaxın hündür ərazidə yerləşir.

Tarixən şimaldan və cənubdan iri miqrasiyaların daşdığı mədəniyyətlər, dini-ideoloji baxışlar, innovativ sosial və texnoloji ideyalar Sarıyoxuş dərəsinin daxil olduğu nəhəng Ceyrançöl zolağı boyunca hərəkətdə olmuşdur. Tunc və İlk dəmir dövründə ərazilin otlaqlar üçün yararlılığı, təbiətinin zənginliyi, su mənbələrinin yaxınlığı və xüsusilə də ticari karvan yollarının bu ərazidən keçməsi qədim tayfalar üçün konkret olaraq Sarıyoxuş, Karvan və Qaltan dərələrinin strateji əhəmiyyətini artırır.

Bu məkana sahiblənən Tunc dövrünün tayfaları bu ərazilərə öz sərhəd və mülkiyyət nişanını qoyurdu. Öz dövrü üçün ən funksional sərhəd və mülkiyyət markeri — kurqan tipli qəbir abidələri idi. Tayfaların hakim təbəqəsinə daxil olan nümayəndələrin kurqan tipli qəbir abidələrində dəfni ərazilərin kimin mülkiyyəti olmasını bildirirdi. Digər tərəfdən, kurqan mümkün rəqiblərə kurqanlarda uyuyan əcdadlarının toxunulmazlığının təmin edilməsi üçün döyüşməyin bir şərəf məsələsi olması barədə ərazinin

sahibi olan tayfa birliyinin xəbərdarlığı ismaricini daşıyırdı.

Hər iki kurqan Ağstafa-Poylu-Gürcüstan Respublikası avtomobil yolunun 39 km-də Keşikçidağ DTMQ tərəfə ayrılan hissəsinin 7 km-də yerləşmişdir. Şimal-cənub xətti boyu 16 m, şərq-qərb boyu 14 m ölçülərə malik Sarıyoxuş dərəsi 1 saylı kurqanın tədqiqatları zamanı daş örtüyün altında Son Tunc – İlk Dəmir dövrünə aid zəngin dəfn aşkar edilmişdir. İlk tədqiqatlar zamanı dəfn kamerasında Xocalı-Gədəbəy arxeoloji mədəniyyəti üçün xarakterik olan “o dünya üçün azuqə” kimi skeletin kəllə nahiyəsi tərəfində qara cilalı, üzəri naxışlı bir neçə küpə, kiçik buynuzlu ev heyvanlarının bişmiş tikələrinin sümük qalıqları, tuncdan qılınc, dəvə gözü daşından (obsidian) və çaxmaq daşından ox ucluqları, ülgüclər, geyimin tuncdan aksesuarları qeydə alınıb.

Göstərilmiş abidədən şimal-şərq istiqamətində təqribən 20 metr məsafədə, 7 metr hündürlükdə və ümumi diametri təqribən 18 m olan 2 saylı kurqan yerləşmişdir. Kurqanın daş örtüyü bütünlüklə götürüldükdən sonra uzunluğu təqribən 6 m, eni 2 m olan cənub-qərbdən, şimal-şərqə uzanan üzəri simmetrik olaraq iri daş plitələrlə örtülmüş dəfn kamerası aşkar edildi. Tədqiqatlar iri daş plitələrin altında, təqribən 2.6 m dərinlikdə dəfnin icra olunduğunu göstərdi. Qəbir kamerası, təqribən, ortadan iki

hissəyə bölünmüşdür: cənub-qərb hissədə qara cilalı iri və orta ölçülü, üzərində şevron və “dınaq” naxışları olan küplər və kuppələri, həmçinin, qurban gətirilmiş müxtəlif iri və xırda buynuzlu ev heyvanlarının qalıqlarının yerləşdirildiyi qurbangah qurulmuşdu. Qurbangahla əsas dəfnin arasında dağdağan ağacından arakəsmə var. Ehtimal ki, yüksək sosial statusa malik qədim tayfa nümayəndəsini (tayfa başçısını) dizlərdən bükülü, “dua pozasında” dəfn kamerasının şimal-şərq hissəsində ağacdan qurulmuş taxtın üzərində yerləşdirmişlər. Taxt dörd tərəfdən ağac kəsimləri ilə haşiyələnmişdir. Skeletləşmiş insan qalıqlarının yanında tuncdan qılınc, qılınc qınının tuncdan sonluğu, obsidian və çaxmaq daşından ox ucluqları, olduqca yaxşı qalmış qapaqlı küpə aşkar edilmişdir.

Hər iki dəfnə yerləşdirilmiş maddi mədəniyyət nümunələrinin tipoloji xüsusiyyətlərinə görə, Sarıyoxuş dərəsi 1 və 2 saylı kurqanlarını Son Tunc – İlk Dəmir dövründə mövcud olmuş Xocalı-Gədəbəy mədəniyyətinin e.ə. 13-10 əsrlərə aid mərhələsi ilə dövrələşməsinə ehtimal etmək olar. Üzvü tapıntılardan götürülmüş nümunələrin radiokarbon analizləri abidələrin tarixlənməsini daha da konkretləşdirə bilər.

İlkin araşdırmalar zamanı Sarıyoxuş dərəsi 2 saylı kurqanın dəfn kamerasındakı skeletin boyun nahiyəsində aşkar edilmiş əqiqdən və saxsı pastadan boyunbağı muncuqları arasında, öz dövründə Qədim Şərqdə geniş istifadə olunan silindrik möhür xüsusi olaraq diqqəti çəkməkdədir. Möhürdən çıxarılmış həkk üzərindəki təsvirlər Ön Asiyadakı Mitanni (hurri) imperiyasının ən yüksək inkişaf dövrünün (e.ə. 15-13-cü əsrlərdəki) qliptika (oyma və yonma işi) üslubundadır. Silindrik möhürün aşkar edilməsi, ilk növbədə, burada dəfn olunmuş fərdin tayfa daxilində tutduğu yüksək sosial

statusunu göstərməkdədir. Xüsusi sifarişlə hazırlanmış və Ön Asiya ərazisindən gətirilmiş bu möhürlə siyasi və iqtisadi sənədlər təsdiq edilir, ecnəbi tacirlərin tayfanın nəzarəti altında olan ərazilərdə təhlükəsizliyi təmin edilirdi. Digər tərəfdən, silindrik möhür e.ə. II minilliyin ikinci yarısı və I minilliyin əvvəlində Şimali Azərbaycan ərazisində sinifli cəmiyyətlərin və dövrünə uyğun dövlət quruluşunun mövcudluğunun göstəricisidir.

Sarıyoxuş dərəsinin göstərilən kurqanlarında tədqiqatlar davam etməkdədir. Arxeoloji kəşfiyyat zamanı Sarıyoxuş və Karvan dərələrinin sərhədlərinin kəsişməsində “Ceyran çuxuru” adlanan ərazidə daha 3 daş örtüklü və 1 torpaq kurqan tipli qəbir abidələri qeydə alınmışdır.

“Keşikçidağda elmi-arxeoloji qazıntılar və yay məktəbi” adlı layihədə könüllülərin iştirakı 5-22 iyul 2021-ci il tarixlərində baş tutmuşdur. AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsinin müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, arxeoloq Pərviz Qasimov tərəfindən masterklaslar təşkil olunmuşdur. Nəticədə layihədə iştirak edən könüllülər Ceyrançöl ərazisində yerləşən arxeoloji sahələrin kəşfiyyatı və qazılmasında birbaşa iştirak etmiş, arxeoloji ekspedisiyaların təşkilinin və aparılmasının xüsusiyyətlərini öyrənmiş, müxtəlif tarixi və arxeoloji məlumatların toplanması və təhlili sahəsində təcrübə qazanmış, tədqiqat metodlarını mənimsənmiş, sahə arxeoloji tədqiqatları zamanı xüsusi metodlardan, alətlərdən və avadanlıqlardan istifadə etmək bacarıqları əldə etmişlər. 23 iyul tarixində Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidməti tərəfindən könüllülərə layihədə uğurla iştirak etmələrini təsdiq edən sertifikatlar verilmişdir.

“Xalq qəzeti”